

Ημερίδα «Αλκοόλ και αντιαλκοολισμός στην Ελλάδα, 1830-1950»

Ιστορικό Αρχείο ΕΚΠΑ

(Σκουφά 45, Κολωνάκι)

Παρασκευή 12 Οκτωβρίου 2018

Η ημερίδα πραγματοποιείται στο πλαίσιο της μεταδιδακτορικής έρευνας «Αλκοόλ και αντιαλκοολισμός στην Ελλάδα, 1830-1950» του Δρ. Κωστή Γκοτσίνα, που χρηματοδοτεί το Κέντρο Έρευνας για τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες για το έτος 2018 με την υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος.

Περίληψεις και βιογραφικά

Malte Fuhrmann (Leibniz-Zentrum Moderner Orient)

The Drink of a New Generation: Beer Production and Consumption in Late Ottoman Times

Περίληψη

Practically non-existent in the Ottoman Empire at the dawn of the nineteenth century, beer was produced on an industrial scale one hundred years later and was widely available. This transformation warrants a closer look. The specific meaning beer assumed changed according to time periods and their fashions, ideological shifts, local context, and the size and the modes of production.

Between 1830 and 1922, the proliferation and cultural role of beer changed repeatedly. The initial phase between 1830 and 1868 can be characterized as the times of gold rush and chaos; the second phase between 1869 and 1886 I would describe as the period of beer's slow and quiet ascension to popularity; the third phase from 1887 to 1904 is the age of unchallenged mass production and consumption; the fourth phase between 1905 and 1922 is the apogee of the drink's success, as it becomes a target of agitation. In these four phases, beer to a certain degree reflects the cycles of the acceptance of Europeanization around the Eastern Mediterranean.

The paper will highlight the frameworks contemporaries used to reflect upon the beverage in the first 90 years of its existence in the Eastern Mediterranean. These will be integrated into a picture of spatial practices that enables us to judge the beverage's role in the respective cities. However, such a history of changing attitudes and dissemination must be set against a history of the production of beer, as wide-spread production and distribution presupposed lenient attitudes towards the beverage, and on the other hand easy availability furthered both positive and negative reactions.

A history of beer, its diffusion and the attitudes attached to it must bring together a variety of different sources. So far research has relied heavily on anecdotal material in contemporary literature, travelogues and travel guides, memoirs, and historical works based on oral tradition. This remains the most informative and significant material and is of prime importance, especially for a study concerned with the subjective dimension. Valuable quantifiable sources are insurance maps, business directories, and statistical material, which are however available only for limited periods of the era under discussion. Lastly the paper makes use of official documents of the Prime Ministry's Ottoman Archives. These are mostly either applications, for the founding of breweries, or police reports about incidents believed to affect the public order in the widest sense.

Σύντομο βιογραφικό

Dr Malte Fuhrmann is currently a researcher at the Leibniz-Zentrum Moderner Orient, working on a research project on developmentality in Southeast Europe. He has taught at Bilgi University in Istanbul, at Ruhr University in Bochum, the Orient-Institut in Istanbul, and at Fatih University Istanbul. His research interests include 19th and 20th century political, cultural and social history; urban planning; global cities and collective memory; urban history (especially port cities in Mediterranean and global perspective); Ottoman-European relations; postcolonial constellations in the Euro-Mediterranean region; cosmopolitanism debate; transnational theory; migration; marginality; history of the German, Ottoman, and Habsburg Empires; history of Southeast Europe; railway history; World War I and militarism; nationalism. His monograph *Istanbul / Constantinople: The Story of a City between Two Continents and Two Seas* is expected in 2019.

Daniel-Joseph MacArthur-Seal (Hong Kong Baptist University)

States of Drunkenness: Alcohol Consumption in Istanbul under Allied and Ottoman Administrations, 1918-1923

Περίληψη

The arrival of thousands of Allied servicemen in occupied Istanbul led to an explosion in the quantity and visibility of alcohol consumption in the city. Alcohol was at the centre of numerous incidents between civilians and soldiers that seemed to alternately undermine and strengthen the axes of Allied control. A constrained press, prevented from overt political critique of the occupying powers and complicit Ottoman government, instead focused on the deleterious social effects of the occupation, carrying regular denunciations of alcohol consumption and calls for prohibition, in effect in Nationalist controlled Anatolia from 1920 onwards. Further signs of encouragement in the campaign against alcohol came with the implementation of prohibition in the United States. Under the influence of such public pressure, the Şeyh-ül-İslam instituted the Yeşil Ay (Green Crescent) under the psychiatrist and physician Mahzer Osman, to promote the cause of prohibition locally, while a broader focused Ahlak Komisyonu (Morality Commission) also examined the question. Alcohol consumption in Istanbul likewise came to concern the Allied authorities, who simultaneously pursued the commercial advantages to be gained by the import of French and British-manufactured spirits while instituting controls over when, where, and what alcohol could be consumed by their compatriots. The paper examines the fate of the drinkers of Istanbul, local and foreign, under the authority of these twin regimes of alcohol control. By combining Allied and Ottoman police and newspaper reports and the personnel testimony of soldiers, officials, and civilians in the occupied city, the paper supplements the small existing literature on Turkish prohibition, which for the most part exclusively focuses on the debate in the Grand National Assembly in Ankara and neglects the impact of restrictions and eventual prohibition of alcohol on its sellers and consumers in Istanbul. In addition, such research complicates historical understanding of the occupation of Istanbul, by examining the often complementary social policies of local and Allied authorities in the city, rather than the struggles for domination and resistance that constitute the majority of published work on the topic.

Σύντομο βιογραφικό

Daniel-Joseph MacArthur-Seal holds a B.Sc from the London School of Economics and Political Science, a M.Phil and a Ph.D from the University of Cambridge. His research interests include smuggling, prostitution, urban planning and governance, nightlife, cosmopolitanism, migration, imperialism and internationalism in the early twentieth century Ottoman and post-Ottoman Mediterranean, and he is currently preparing his manuscript on Britain's Levantine Empire, 1914-1923. He has been a research fellow at the British Institute At Ankara, the editor of openDemocracy's international security coverage section, and is now a Research Assistant Professor at the History Department at the Hong Kong Baptist University.

Tryfon Bampilis (Netherlands Institute in Athens)

Practices and Perceptions on Alcoholic Spirits in Greece after the World War 2

Περίληψη

The global intensification of production, trade and consumption of various goods including alcoholic beverages after WW2, opened up the way for imported spirits also in Greece. While a large majority of spirits such as tsipouro, ouzo and raki had traditionally been produced at Greek countryside homes and brandy was successfully exported abroad before WW2, after the 1950s, new imported beverages (especially Scotch whisky) became established. This shift was followed by a gradual change of drinking habits, perceptions and practices in relation to alcoholic spirits that objectified the emerging visions and dreams of modernity.

Σύντομο βιογραφικό

Tryfon Bampilis has received his PhD from the University of Leiden, and he has studied social and cultural anthropology at Panteion University and University College London. He has also been a visiting fellow at St Antony's College, University of Oxford. He is currently the scientific coordinator of social and political sciences at the Netherlands Institute at Athens. His main interests are focused on the anthropology of food and alcohol, material culture, nationalism-far right extremism, popular and visual culture, and the effects and perceptions of modernity at large. His most recent research is examining the ways Umbanda, a Brazilian religion, has been rooted and localized in Rio de Janeiro, its political affiliations and the way it has been shaped in relation to recent processes in the city.

Ευδοκία Γιαννάτη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)

«Το οινόπνευμα υπήρξεν ο φοβερώτερος και πλέον επικίνδυνος εχθρός της γυναικείας ευτυχίας»: ο γυναικείος λόγος κατά του αλκοολισμού. Εφημερίς των Κυριών, 1897-1917

Περίληψη

Στην παρούσα εισήγηση επιδιώκεται να αναδειχθεί η σύνδεση του πρώιμου φεμινιστικού λόγου και των γυναικείων διεκδικήσεων με τον αντιαλκοολικό λόγο τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και τις πρώτες του 20ού, μέσα από τα άρθρα της *Εφημερίδας των Κυριών*, το αμιγώς γυναικείο έντυπο που άρχισε να εκδίδει η Καλλιρρόη Παρρέν το 1887.

Σε μια περίοδο που αποτελεί την απαρχή του φεμινιστικού κινήματος και οι γυναίκες επιχειρούν την είσοδό τους στη δημόσια ζωή, οι αρθρογράφοι της *Εφημερίδας των Κυριών*, μέσα από τον πρώιμο φεμινιστικό λόγο τους, τάσσονται στον αγώνα κατά του αλκοολισμού και επιχειρούν να αναδειχθούν «απόστολοι» της σωτηρίας της φυλής και του έθνους.

Οι αρθρογράφοι, με τη σωτηριολογική ρητορική, προβάλλουν τις γυναίκες ως εκπροσώπους μιας κοινωνίας πιο ανθρώπινης και δίκαιης, αποδίδοντας τις ευθύνες για τα δεινά της ανθρωπότητας στους άνδρες που είναι οι φορείς της εξουσίας. Ο σφετερισμός της εξουσίας και η καταπάτηση του φυσικού δικαίου από τους άνδρες, και από την άλλη η ανευθυνότητα των γυναικών για τα δεινά της κοινωνίας, αποτελούν τον βασικό άξονα στον οποίο οι αρθρογράφοι δομούν την επιχειρηματολογία τους για τη σωτηρία της ανθρωπότητας. Οι γυναίκες αναλαμβάνουν την ευθύνη και το ηθικό χρέος να λυτρώσουν τον κόσμο από τις μάστιγες που προκάλεσε η λανθασμένη διαχείριση του φυσικού δικαίου από τους άνδρες. Στο πλαίσιο αυτό, ο αντιαλκοολικός αγώνας τις αναδεικνύει απόστολους και «φύλακες» της υγείας και της ευημερίας του έθνους και της φυλής.

Τα άρθρα προβάλλουν την εικόνα του μέθυσου άνδρα, που είναι κακός πατέρας και σύζυγος, συχνά γίνεται βίαιος και κατασπαταλά τα χρήματά του στην οινοποσία. Η εικόνα της οικογένειας των κατώτερων στρωμάτων περιγράφεται με μελανά χρώματα, με τη γυναίκα να είναι «βασιλίσσα του οίκου κατ' ευφημισμόν» και τον άνδρα να συχνάζει σε καφενεία και καταγώγια. Μια τέτοια εικόνα αποτελεί παρέκκλιση από το οικιακό ιδεώδες και απειλή για την οικογενειακή γαλήνη, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τον φεμινιστικό λόγο της περιόδου.

Η Παρρέν καταγράφει τις εντυπώσεις της από το αντιαλκοολικό μέτωπο των γυναικών στα ταξίδια της στο Σικάγο και στη Σουηδία, και παραθέτει τα παραδείγματα και άλλων ευρωπαϊκών χωρών, όπως η Αγγλία και η Γερμανία, όπου οι γυναίκες πρωτοστατούν στον αγώνα κατά του αλκοόλ, προτείνοντας και στις Ελληνίδες να ενταχθούν στον αγώνα αυτό.

Η αντιαλκοολική εκστρατεία των γυναικών προβάλλεται ως γυναικείο ηθικό χρέος και αποστολή, και ταυτόχρονα ανάγεται σε ένα εργαλείο της φεμινιστικής ρητορικής, καθώς δίνει τη δυνατότητα στις γυναίκες να αναδείξουν τη χρησιμότητά τους και τις ικανότητές τους ως «σωτήρες» της κοινωνίας. Επιπλέον, η εκστρατεία αυτή, με έντονο ηθικοποιητικό χαρακτήρα, νομιμοποιεί την παρουσία των γυναικών στον δημόσιο χώρο και αποτελεί ένα όχημά τους για τις διεκδικήσεις τους.

Βιογραφικό σημείωμα

Η Ευδοκία Γιαννάτη είναι απόφοιτος της Αγγλικής Φιλολογίας του ΑΠΘ. Έχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών (ΜΑ) στην «Παιδαγωγική της Ισότητας των Φύλων» του Διατμηματικού Προγράμματος Σπουδών του ΑΠΘ (τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής και τμήμα Ψυχολογίας). Είναι υπογύφια διδάκτορας Φιλοσοφίας του ΑΠΘ και τα επιστημονικά και ερευνητικά της ενδιαφέροντα εστιάζονται στις σπουδές φύλου (Gender Studies), στην Ιστορία της γυναικείας εκπαίδευσης και στη μελέτη του Περιοδικού Τύπου. Συμμετείχε με εισηγήσεις της σε συνέδρια για την Ιστορία και την Εκπαίδευση και έχει κάνει δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά. Είναι καθηγήτρια Αγγλικής Γλώσσας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, σε σχολεία της Θεσσαλονίκης. Δραστηριοποιείται σε πολιτιστικά προγράμματα και στην οργάνωση θεατρικής ομάδας στο σχολείο. Ασχολείται με τη διδασκαλία της Αγγλικής μέσα από τη λογοτεχνία, τη χρήση ψηφιακών εργαλείων καθώς και με την εισαγωγή της οπτικής του φύλου στην εκπαίδευση.

Περίληψη

Το ζήτημα του αντιαλκοολισμού σε σχέση με την εργατική τάξη έχει απασχολήσει αρκετά τη διεθνή βιβλιογραφία της ιστορίας της εργασίας και του εργατικού κινήματος. Ουσιαστικά υπάρχουν δύο συζητήσεις. Η πρώτη αφορά τα εργατικά στρώματα των εργατών χειροτεχνών και γενικότερα την ευρύτερη σχέση τους με τον πολιτισμό της ταβέρνας και η δεύτερη αφορά τα μοντέρνα εργοστασιακά εργατικά στρώματα. Παρά τις διαφοροποιήσεις της, και στις δύο περιπτώσεις, αν και σε διαφορετικές εποχές ή φάσεις ανάπτυξης των καπιταλιστικών σχέσεων, στιγματίζεται από τις άρχουσες αστικές τάξεις η σχέση του αλκοολισμού με την ένταξη της εργατικής τάξης στον αστικό και εθνικό πολιτισμό και συνδέεται με πολιτικές πατερναλισμού και πειθάρχησης. Παράλληλα, όμως, αναπτύσσεται μια ρητορική εντός της εργατικής τάξης η οποία αποδέχεται το πρόβλημα και απαντά με έναν δικό της λόγο και πρακτικές, πολλές φορές μέσα από τα μάτια των διαφόρων σοσιαλιστών και κομμουνιστών διανοουμένων ή κομμάτων. Στην πράξη, η εργατική τάξη απαντά προτάσσοντας έναν δικό της λόγο και δομές «αυτοεκπολιτισμού», μέσα στα πλαίσια της διαδικασίας διαμόρφωσης ταξικής αυτοσυνειδησίας. Ως εκ τούτου, παρουσιάζεται ένας σοσιαλιστικός και κομμουνιστικός λόγος ο οποίος προτάσσει τον αντιαλκοολισμό ως ζήτημα της ίδιας της εργατικής τάξης.

Στο ελληνικό εργατικό κίνημα το ζήτημα τέθηκε με την εμφάνιση των πρώτων σοσιαλιστών διανοουμένων και τις πρώτες λέσχες του. Στη συνέχεια, αποτέλεσε προγραμματικό πλαίσιο της πρώτης μορφής των Εργατικών Κέντρων που ιδρύθηκαν σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Ο πρώτος Έλληνας σοσιαλιστής διανοούμενος, ρητά επηρεασμένος από την Φαβιανή Εταιρία, είναι ο Πλάτων Δρακούλης ο οποίος αναπτύσσει μια συνολικά άλλη αντίληψη για τη διατροφή και θέτει ανοιχτά το ζήτημα του αλκοολισμού. Η συγκρότηση των πρώτων σοσιαλιστικών ομάδων με επιρροή σε συνδικαλισμένα εργατικά στρώματα και τη νεολαία, όπως η Σοσιαλιστική Νεολαία Αθηνών, εντάσσουν το ζήτημα ακριβώς σε συσχέτιση με την ταξική αυτοσυνειδησία και εργατική χειραφέτηση παρουσιάζοντας τον αλκοολισμό όχι μόνο ως ένα από τα δεινά της καπιταλιστικής φτώχειας, αλλά και ως ένα ζήτημα του εκφυλισμένου καπιταλιστικού πολιτισμού. Το ΣΕΚΕ θα εκδώσει ένα βιβλίο με θέμα τον αλκοολισμό και θα συνδέσει το πρόβλημα με τη νεολαία. Η Κομμουνιστική Ένωση και το διάδοχο ρεύμα της Αρχαιομαρξιστικής Οργάνωσης είναι ίσως η πιο κλασική περίπτωση εργατικού ταξικού αντιαλκοολικού λόγου. Στα έντυπά τους δημοσιεύονται ξεκάθαρα ρητορικές ενάντια και στις οργανώσεις τους επιβάλλονται πρακτικές περιορισμού στο αλκοόλ. Ο κομμουνιστικός πόλος προβάλλεται ως ο πολιτισμένος κόσμος εντός της εργατικής τάξης απέναντι στον κόσμο της υπόγειας ταβέρνας και τον εκφυλισμένο ρεμπέτικο κόσμο. Σε πολύ μεγάλο βαθμό, ο αρχαιομαρξισμός είναι ένα κίνημα εργατών χειροτεχνών και θα πρέπει να συσχετιστεί με άλλα διεθνή αντίστοιχα. Το ΚΚΕ δεν παρουσιάζει ανάλογα έναν προγραμματικό αντιαλκοολικό λόγο και ακόμη περισσότερο διευρυμένες περιοριστικές πρακτικές. Αποτελεί ένα θέμα προς μεγαλύτερη διερεύνηση. Ενδέχεται αυτή η ανοχή να προκύπτει από την ιδιαίτερη σχέση του ΚΚΕ με αμιγώς προλεταριακά στρώματα και με τον προσφυγικό πληθυσμό. Ακόμη περισσότερο ασκεί κριτική στο αρχαιομαρξιστικό περιοριστικό ηθικό πλαίσιο, ενώ οι αρχαιομαρξιστές κριτική για ανοχή στον αλκοολισμό. Μια άλλη εκδοχή αντιαλκοολικού σοσιαλιστικού λόγου συνδέεται με τον σοσιαλιστικό φεμινισμό όπως εκφράζεται από τις σοσιαλίστριες φεμινίστριες στις οποίες συνδέεται ρητά με τον ανδρισμό και τη γυναικεία υπόθεση. Στην προτεινόμενη ανακοίνωση θα

επιχειρηθεί να παρουσιαστεί ο σοσιαλιστικός και κομμουνιστικός αντιαλκοολισμός του μεσοπολέμου σε όλες τις πλευρές και με τις διαφορετικές τους εκφάνσεις ως μία υπόθεση της διαδικασίας της εργατικής ταξικής αυτοσυνειδησίας.

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Κώστας Παλούκης είναι διδάκτορας νεότερης και σύγχρονης ιστορίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ως επιστημονικός συνεργάτης στην ΟΛΘ Α.Ε. έχει ως αντικείμενο τη διάσωση, καταγραφή και οργάνωση του ιστορικού αρχείου του λιμένος Θεσσαλονίκης. Ως επιστημονικός συνεργάτης στη ΓΣΕΒΕΕ έχει αναλάβει μεταξύ άλλων τη σύνταξη μιας ιστορία της Συνομοσπονδίας κατά την πρόσφατη περίοδο. Τέλος, το εαρινό εξάμηνο του 2018 παρέδωσε μάθημα με θέμα «το Ευρωπαϊκό Εργατικό Κίνημα» στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ολοκλήρωσε τις προπτυχιακές και μεταπτυχιακές του σπουδές στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας στο Ρέθυμνο. Έχει συμμετάσχει σε συνέδρια και συλλογικούς τόμους με αντικείμενο τη νεότερη πολιτισμική και κοινωνική ιστορία. Η διατριβή του θα εκδοθεί στα αγγλικά μέχρι το 2020 από τον εκδοτικό οίκο Brill, ενώ στα ελληνικά από τον εκδοτικό οίκο Ασίνη. Είναι ενεργό μέλος σε διάφορες ομάδες και δίκτυα Ιστορίας και Αρχαιολογικής Μελέτης σε Ελλάδα και εξωτερικό. Τα βασικά ερευνητικά του ενδιαφέροντα αφορούν την κοινωνική, πολιτισμική και κοινωνική ιστορία του εργατικού και συνδικαλιστικού κινήματος, του ελληνικού και διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, του ελληνικού και διεθνούς τροτσκισμού, την ιστορία της εργασίας και ιστοριογραφικά ζητήματα σχετικά με την εργασία, την ιστορία των λιμένων και των θαλάσσιων μεταφορών.

Κωστής Γκοτσιάς (Γαλλική Σχολή Αθηνών – Πανεπιστήμιο Κρήτης / French School at Athens – University of Crete)

«Μύσται του Ασκληπιού» ή «οπαδοί του κερδώου Ερμού»; Οι Έλληνες ψυχίατροι και ο αλκοολισμός στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα

Περίληψη

Μια από τις συνεδρίες του 2ου Πανελληνίου Ιατρικού Συνεδρίου, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα τον Μάιο του 1903, είχε ως θέμα τις «εξ οινοπνεύματος παθήσε[ις] εν Ελλάδι» και σε αυτή συμμετείχαν οι σημαντικότεροι νευρολόγοι και ψυχίατροι της χώρας. Οι δύο βασικοί εισηγητές, ο Μιχαήλ Κατσαράς και ο Μιχαήλ Γιαννήρης, περιέγραψαν στις ανακοινώσεις τους τις δυσμενείς επιπτώσεις του αλκοόλ στον ανθρώπινο οργανισμό. Ωστόσο, στη συζήτηση που ακολούθησε σημειώθηκαν παραφωνίες, καθώς κάποιιοι, όπως ο Γεώργιος Καρυοφύλλης, τάχθηκαν υπέρ της άποψης ότι «το οινόπνευμα [...] δεν είναι δηλητήριο, αλλά θρεπτικόν στοιχείον χρήσιμον εις την κανονικήν λειτουργίαν του ανθρωπίνου οργανισμού». Η άποψη αυτή προκάλεσε οργισμένες αντιδράσεις και ο Σιμωνίδης Βλαβιανός, ο οποίος τα επόμενα χρόνια αναδείχθηκε σε απόστολο του «αντιαλκοολικού αγώνα», διακήρυξε πως «ημείς ενταύθα δεν συνήλθομεν ως έμποροι αλλ' ως ιατροί καθήκον έχοντες εν και μόνον ιερόν και υψηλόν, να διαφωτίσομεν την κοινωνίαν ως μύσται του Ασκληπιού και ουχί ως οπαδοί του κερδώου Ερμού, να διδάξωμεν την Αλήθειαν».

Ο διάλογος αυτός συμπυκνώνει τις διαφωνίες και τα διακυβεύματα του αντιαλκοολικού λόγου εντός του ιατρικού σώματος και ιδιαίτερα μεταξύ των νευρολόγων και ψυχιάτρων που στο γύρισμα του 20ού αιώνα αναζητούν επιστημονικό κύρος και επαγγελματική κατοχύρωση. Η άνοδος, η χειραφέτηση

και η σταδιακή θεσμοποίηση της ψυχιατρικής συνέπεσε με μια σειρά εξελίξεων στην ελληνική κοινωνία που συνδέονταν με την παραγωγή και την κατανάλωση του αλκοόλ: φορολόγηση του οινοπνεύματος στα τέλη του 19ου αιώνα σε μια προσπάθεια ενίσχυσης του δημόσιου Ταμείου, προώθηση της τοπικής βιοτεχνίας και βιομηχανίας οίνου και οινοπνεύματος για να απορροφηθεί το πλεόνασμα της σταφιδοπαραγωγής, αλλά και εμφάνιση νέων καταναλωτικών τάσεων παράλληλα με προϋπάρχουσες πρακτικές και ιατρικές χρήσεις (όπως η χορήγηση κονιάκ κατά την επιδημία τύφου του 1881-1882). Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, το ιατρικό και ψυχιατρικό σώμα βλέπει ένα πιθανό πεδίο επιβολής της επιστημονικής του αυθεντίας στο ζήτημα του αλκοόλ και του «αλκοολισμού» (έννοια που πλάστηκε στα μέσα του 19ου αιώνα από τον Σουηδό γιατρό Magnus Huss και εισάγεται στην Ελλάδα ακριβώς στις αρχές του 20ού αιώνα).

Η προτεινόμενη ανακοίνωση, με βάση πρακτικά συνεδρίων, πραγματείες, αρθρογραφία και άλλα επιστημονικά κείμενα, θα σκιαγραφήσει την ανάδυση του αντιαλκοολικού λόγου όπως αρθρώθηκε από γιατρούς και ψυχιάτρους. Συνοψίζοντας τα βασικά του επιχειρήματα, θα επισημάνει επιρροές από το εξωτερικό και αναφορές σε Γερμανούς και Γάλλους ψυχιάτρους, για να καταδείξει τις διαφωνίες ως προς την αρνητική ή θετική επίδραση του οινοπνεύματος στον ανθρώπινο οργανισμό, που συχνά οδηγούσαν σε μια διαφορετική αξιολόγηση των προϊόντων ζύμωσης (όπως το κρασί, η ρετσίνα ή η μύτρα) και των προϊόντων απόσταξης (το ούζο, το κονιάκ, το αφέντι κ.λπ.). Το βασικό επιχείρημα της ανακοίνωσης είναι ότι οι διαφορετικές αντιλήψεις οφείλονταν τόσο στις επιδράσεις ξένων ακαδημαϊκών σχολών, όσο και στις ιδιαίτερες οικονομικές, δημοσιονομικές, πολιτισμικές και ακαδημαϊκές συνθήκες που επικρατούσαν την περίοδο εκείνη στην Ελλάδα, επηρεάζοντας τον ιατρικό λόγο, αλλά και περιορίζοντας τελικά τη συνολική απήχησή του και την επιρροή του στη χάραξη δημόσιων πολιτικών.

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Κωστής Γκοτσίνας είναι επιστημονικό μέλος στη Γαλλική Σχολή Αθηνών και μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Σπούδασε Ιστορία στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και στην École des Hautes Études en Sciences Sociales στο Παρίσι, όπου υποστήριξε τη διδακτορική του διατριβή με θέμα την «τοξικομανία» στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Συμμετέχει στην ομαδική έρευνα με τίτλο «Για μια ιστορία της σεξουαλικότητας στον ελληνικό 20ό αιώνα: Πρακτικές, λόγοι και ταυτότητες» και έδρα το Πανεπιστήμιο Κρήτης, ενώ παράλληλα διεξάγει τη μεταδιδακτορική έρευνα «Ένα τελευταίο ποτήρι; Αλκοόλ και αντιαλκοολισμός στην Ελλάδα (1870-1940)» με χρηματοδότηση του Κέντρου Έρευνας για τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες.

Νίκος Κοκκομέλης (Ιόνιο Πανεπιστήμιο / Ionian University)

«Ένα ποτηράκι του λικέρ με πίπερμαν και ένα ποτήρι σαμπάνια ανήκουν στην καλή κοινωνική τάξη των ποτών»: ποιο αλκοόλ για ποια κοινωνία; κατανάλωση, ιδεολογία και ελαφρότητα στο «Γκαρσόν ένα ούισκυ» (1932) του Άγγελου Δόξα

Περίληψη

Ο Άγγελος Δόξας (Κωνσταντινούπολη, 1897 ή 1900 – Αθήνα, 1985), φιλολογικό ψευδώνυμο του Νίκου Δρακουλίδη, υπήρξε σύνθετη προσωπικότητα. Ψυχίατρος διεθνούς κύρους και ένας από τους πρώτους Έλληνες αφροδισιολόγους, ανέπτυξε παράλληλα έντονη λογοτεχνική δραστηριότητα θεραπεύοντας

σχεδόν όλα τα αφηγηματικά είδη – από την πεζογραφία και το χρονογράφημα μέχρι τη μετάφραση αρχαίων λυρικών και Ρώσων ποιητών. Η συλλογή «κοσμοπολίτικων (όπως τα ονομάζει ο ίδιος) διηγημάτων», *Γκαρσόν ένα ουίσκι* αποτελεί ίσως το γνωστότερο μυθοπλαστικό έργο του και αυτό το οποίο ο ίδιος θεωρούσε ως το ενδεικτικότερο των αισθητικών και ιδεολογικών του πεποιθήσεων.

Ως συγγραφέας, ο Δόξας δεν έγινε δεκτός με θέρμη από την λογοτεχνική κριτική – ο Πέτρος Χάρης, για παράδειγμα, υπήρξε από τους επικριτικότερους σχολιαστές του. Η σύγχρονή του «Γενιά του 30» αδιαφόρησε επίσης για την «χαμηλής στάθμης» παραγωγή του, παρότι, μέχρι και το 1980 ακόμα, ο Δόξας θεωρούσε τον εαυτό του αναμορφωτή της ελληνικής πεζογραφίας και εισηγητή του κοσμοπολίτικου πνεύματος στα εγχώρια γράμματα. Η σχεδόν ομόθυμη αυτή απόρριψη δεν υπήρξε βεβαίως αβάσιμη. Η απροκάλυπτη σχηματικότητα των χαρακτήρων του, η ελαφρότητα των περιστάσεων που περιγράφει και η στοιχειώδης, συχνά εξωφρενική, πλοκή των αφηγήσεών του, τον κατατάσσουν μάλλον στον λαϊκό – παραλογοτεχνικό κανόνα παρά στο κεντρικό σώμα της επίσημης λογοτεχνικής παραγωγής.

Αυτή η στοιχειώδης διαπίστωση όμως, μάλλον έγκυρη κειμενικά και ειδολογικά, απο-ιστορικοποιεί το κείμενο, εξαιρώντας το από τα συμφραζόμενα της εποχής του. Διότι το *Γκαρσόν ένα ουίσκι*, ανεξάρτητα από τις λογοτεχνικές αρετές του, αποτελεί και αυτό παράγωγο (αλλά και παραγωγό) των ιστορικών και κοινωνικών συγκυριών που το κυοφόρησαν και το υποδέχθηκαν. Οι ήρωες αυτής της συλλογής διηγημάτων του Δόξα, ιδεότυποι μιας δυτικού τύπου αστικής κοινωνικότητας, αντικατοπτρίζουν μια εξωστρεφή αυτοπεποίθηση που συνοψίζεται, εντέλει, στην κατανάλωση ποτών «καλής κοινωνικής τάξης»: κόμησες, γόννοι πλουσίων βιομηχάνων και κληρονόμοι αμύθητων περιουσιών, που μετακινούνται με άνεση από το Παρίσι στην Κωνσταντινούπολη και από εκεί στην Βιέννη μέχρι την Σιγκαπούρη και τη Γιοκοχάμα, οδηγούν ακριβώς αυτοκίνητα τα οποία παθαίνουν «πάν» και συναντούνται τυχαία στα «κοριντόρ» μεγάλων ξενοδοχείων των Άλπεων, ξεδιψούν αποκλειστικά με «Βεβ Κλικό», «αμέρ-πικόν» και οίνους Saumur.

Εάν λοιπόν, κατά τον λογοτέχνη Άγγελο Δόξα, ο κοσμοπολιτισμός αποτελεί το αντίδοτο στην ηθογραφία, τι μπορεί να μας πει σήμερα το *Γκαρσόν ένα ουίσκι* για το πολιτισμικό κλίμα που το εξέθρεψε; Πώς πρέπει να ερμηνεύσουμε την εκδοτική του επιτυχία; Και, κυρίως, με ποιους όρους πρέπει να αντιληφθούμε τον κοσμοπολιτισμό του Δόξα; Με άλλα λόγια, πόση από τη σύγχρονη ζωή και τον πολυσχιδή της χαρακτήρα χωράνε σε «ένα ψηλό ποτηράκι με λικέρ»;

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Νίκος Κοκκομέλης σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στη συνέχεια πήρε το μεταπτυχιακό του δίπλωμα από την École des Hautes Études en Sciences Sociales και το διδακτορικό του από το Πανεπιστήμιο Paris Sorbonne – Paris IV. Στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα συγκαταλέγονται η αρχαία και νεότερη ιστοριογραφία, η ιστορία και θεωρία της λογοτεχνικής κριτικής, οι σχέσεις ιστορικής και λογοτεχνικής γραφής, η θεωρία της βιογραφίας, και η ιστορία νεοελληνικής λογοτεχνίας. Έχει διδάξει συναφή μαθήματα μεταξύ άλλων στην École des Hautes Études en Sciences Sociales, στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, όπου τα τελευταία χρόνια διδάσκει Ιστοριογραφία. Συνεργάζεται με ιστορικά και λογοτεχνικά περιοδικά, ενώ είναι συντονιστής του ερευνητικού προγράμματος *Bibliotheca Academica Translationum* και διαχειριστής της ενσωματωμένης βάσης δεδομένων.

Περίληψη

Εικόνες από βαρέλια με κρασί που αφρίζει, ποτήρια που τσουγκρίζουν με ρετσίνα και ούζο στις ταβέρνες και τα καφενεία, μπίρες στα υπαίθρια ζυθοπωλεία και σαμπάνιες στα καζίνο εμφανίζονται στην ελληνική οθόνη ήδη από τις απαρχές του κινηματογράφου, μιας τέχνης που από πολύ νωρίς διερεύνησε τη δυναμική των απεικονίσεων του ποτού και της μέθης. Είτε ως καθημερινή συνήθεια και μορφή διασκέδασης, είτε συνδεδεμένο με δραματικές καταστάσεις όπως η απώλεια και η θλίψη, είτε ως απελευθερωτική δύναμη που πυροδοτεί δραματουργικές ανατροπές ή κωμικές επιπλοκές, το αλκοόλ δεν λείπει από σχεδόν καμία ελληνική ταινία από τη δεκαετία του 1920 έως και τον μεταπολεμικό κινηματογράφο. Ταινίες όπως για παράδειγμα οι *Περιπέτειες του Βιλάρ* (Joseph Hepp, 1924), *Κοινωνική Σαπίλα* (Στέλιος Τατασόπουλος, 1932) ή ο *Μάγος της Αθήνας* (Αχιλλέας Μαδράς, 1932) παρουσιάζουν μεγάλη τεκμηριωτική αξία σε ό,τι αφορά τους χώρους και τις πρακτικές κατανάλωσης αλκοόλ.

Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1940 και μετά, φιγούρες αλκοολικών ηρώων και ηρωίδων αρχίζουν και καταλαμβάνουν πιο κεντρικό ρόλο στις αφηγήσεις των ταινιών. Η ανακοίνωση θα έχει ως αφετηρία τις πρώτες ταινίες του Γιώργου Τζαβέλλα *Χειροκροτήματα* (1944) και *Πρόσωπα Λησμονημένα* (1946) στα οποία οι κεντρικοί χαρακτήρες έρχονται αντιμέτωποι με την εξάρτηση από το ποτό, και θα καταλήξει στον εμβληματικό *Μεθύστακα* (1950) μια από τις μεγαλύτερες εμπορικές επιτυχίες της εποχής που θα έχει σημαντική επίδραση στον τρόπο αναπαράστασης και υποκριτικής ερμηνείας του αλκοολικού ήρωα σε μεταγενέστερες ταινίες. Όπως έχει επισημάνει η Ελίζα-Άννα Δελβερούδη, βασική θεματική εμμονή που διατρέχει όλο το έργο του δημιουργού είναι η απελευθέρωση ενός ‘κρυφού εαυτού’ των ηρώων: μέσα από αυτή τη θεματική, το αλκοόλ χρησιμοποιείται αφηγηματικά ως μεταμορφωτική δύναμη. Καθώς σημαντική επιρροή του Τζαβέλλα υπήρξαν οι ταινίες του γαλλικού ποιητικού ρεαλισμού και ο δημοφιλής γαλλικός κινηματογράφος της δεκαετίας του 1930 (όπως για παράδειγμα οι ταινίες του Marcel Pagnol) θα εξεταστούν κοινοί τρόποι σκηνοθεσίας της μέθης, κατασκευής του αλκοολικού ήρωα, αναπαράστασης των χωρικών πρακτικών οινοποσίας αλλά και του ηθικού λόγου που αφορά τον αλκοολισμό σε συσχέτισμό με τα γαλλικά παραδείγματα.

Βιογραφικό σημείωμα

Η Άννα Πούπου είναι ιστορικός του κινηματογράφου και διδάσκει στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Σπούδασε θεατρολογία στο ΕΚΠΑ και ιστορία κινηματογράφου στο Paris 3, όπου και ολοκλήρωσε τη διδακτορική της διατριβή το 2007. Από το 2008 έως σήμερα έχει διδάξει ιστορία κινηματογράφου στα ΕΚΠΑ, ΑΠΘ, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Θεσσαλίας και ΕΑΠ. Έχει συνεπιμεληθεί τους τόμους *Πόλη και κινηματογράφος. Μεθοδολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις* (Νήσος 2011), *Athens, World Film Locations* (Intellect 2014), *Η χαμένη λεωφόρος του ελληνικού κινηματογράφου, 1960-1990* (Νεφέλη, υπό έκδοση) και ένα θεματικό τεύχος του περιοδικού *Filmicon* για το είδος στο ελληνικό σινεμά από το 1970 και μετά. Ερευνητικά της ενδιαφέροντα είναι η ιστορία του ελληνικού κινηματογράφου και η σχέση αστικού χώρου και κινηματογράφου.

Γιώργος Ανδρίτσος (Πάντειο Πανεπιστήμιο)

Ο αλκοολισμός στον ελληνικό κινηματογράφο: Η περίπτωση της ταινίας «Ο Μεθύστακας»

Περίληψη

Από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα ο κινηματογράφος γνώρισε τεράστια ανάπτυξη και αποτέλεσε αρχικά στη Βόρειο Αμερική και στη Δυτική Ευρώπη και πολύ σύντομα σε ολόκληρο τον κόσμο μια από τις πιο διαδεδομένες μορφές λαϊκής διασκέδασης και μια από τις βασικές πηγές πληροφόρησης, επιτελώντας σε μεγάλο βαθμό και με μεγάλη επιτυχία τη λειτουργία της διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, μια αποστολή που εκπλήρωνε μέχρι τότε ο λαϊκός τύπος.

Στο πλαίσιο της ανακοίνωσής μου θα ασχοληθώ με την αναπαράσταση στη μεγάλη οθόνη του προβλήματος του αλκοολισμού στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του '40, επικεντρώνοντας στη μεγάλη κινηματογραφική επιτυχία της σεζόν 1949/1950, στο μελόδραμα «Ο Μεθύστακας» του Γιώργου Τζαβέλλα. Τα κύρια ερωτήματα που θα επιχειρήσω να απαντήσω είναι: Πώς παρουσιάζεται ο αλκοολικός; Ποια προβλήματα προκαλεί ο αλκοολισμός στον ίδιο τον αλκοολικό αλλά και στα άτομα του στενού περιβάλλοντός του; Πώς αντιμετωπίζει η κοινωνία τον αλκοολικό; Υπάρχει μια ενιαία αντιμετώπιση ή έχουμε διαφοροποιήσεις; Τέλος, θα επιχειρήσω να απαντήσω στο δύσκολο ερώτημα της πρόσληψης των μηνυμάτων της ταινίας από το κοινό, με έναν συνδυασμό των στοιχείων για την εισπρακτική κίνηση της ταινίας αλλά και την υποδοχή της από την κριτική σε επιλεγμένες εφημερίδες όλου του πολιτικού φάσματος και σε κινηματογραφικά περιοδικά.

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Γιώργος Ανδρίτσος γεννήθηκε στην Πάτρα. Είναι απόφοιτος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Αθηνών. Έκανε μεταπτυχιακό στη Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Αθηνών και διδακτορικό στη Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Έχει πάρει μέρος σε επιστημονικά συνέδρια και άρθρα του έχουν δημοσιευτεί σε συλλογικούς τόμους. Από τις εκδόσεις Αιγόκερως κυκλοφορεί η μελέτη του *Η Κατοχή και η Αντίσταση στον Ελληνικό Κινηματογράφο 1945-1966*.